

Roman Ceglarek, *Reforma programowa nauczania religii w szkołach II Rzeczypospolitej w założeniach ustawy o ustroju szkolnictwa z 1932 r.*, Częstochowskie Wydawnictwo Archidiecezjalne REGINA POLONIAE, Częstochowa 2018, ss. 440

W 2018 r. polska refleksja katechetyczna wzbogacona została o ciekawe opracowanie, podejmujące problematykę reformy programowej nauczania religii w szkołach II Rzeczypospolitej. Inspiracją do podjęcia badań nad dziejami polskiej katechezy w okresie międzywojennym stały się dla ks. dra hab. Romana Ceglarka słowa nestora polskiej katechetyki, ks. prof. Romana Murawskiego, który wyraził przekonanie, że „namysł nad katechezą w jej uwarunkowaniach historycznych pozwala dostrzec kontinuum posługi katechetycznej i jej tożsamość między przeszłością a terażniejszością” (Wstęp, s. 12). Idąc za tym przekonaniem, ks. Ceglarek podjął badania nad zagadnieniem programów nauczania religii. Wybór takiej problematyki jest w pełni uzasadniony wobec wezwań, przed którymi staje dziś polska katecheza. Jednym z nich, jak słusznie zauważa autor, jest wprowadzana od roku szkolnego 2017/2018 reforma systemu edukacji. Aktualność tematu wiąże się także z obchodzoną w 2018 r. 100. rocznicą odzyskania niepodległości. Katechetyczne doświadczenia okresu międzywojennego mogą bowiem stać się cennym wskazaniem dla dzisiejszej posługi słowa (zob. Wstęp, s. 13). W tym miejscu dodać należy, że w 2020 r. przypada także 30. rocznica powrotu nauczania religii do szkoły – co tym bardziej powinno skłaniać do głębokiego namysłu nad stanem aktualnej posługi katechetycznej. Dzięki naukowym poszukiwaniom ks. R. Ceglarka współczesna katechetyka polska otrzymała refleksję naukową o dobrze postawionym problemie pracy. Jak stwierdza autor: „Przedmiotem opracowania jest problem reform programów nauczania religii w II Rzeczypospolitej, ze szczególnym ich uwzględnieniem po wejściu w życie *Ustawy o ustroju szkolnictwa* z 1932 r., i wskazanie, w jaki sposób wpłynęła na ich kształt. Można go wyrazić przez określenie problemów szczegółowych: jakie były założenia koncepcyjne programów nauczania religii po odzyskaniu niepodległości przez Polskę? Dlaczego wymagały one zmian? Jak przebiegał proces ich reformowania po ogłoszeniu *Ustawy o ustroju szkolnictwa*? Jakie instytucje odpowiadały za opracowanie nowych programów nauczania religii i jak wpływały na ich ostateczną postać? W jaki sposób ideologia wychowania państwowego wpływała na treść tych programów? Jak wyglądał proces tworzenia projektów programowych i ścieżka dochodzenia do ich wersji finalnych? Jakie zmiany w zakresie treści dokonały się po roku 1932? Wokół jakich zagadnień kształtowały się nowe programy nauki religii? Jak wyglądała procedura ich wdrażania w praktykę szkolną?” (Wstęp, s. 14-15).

Znajomość dynamicznie rozwijającej się polskiej katechetyki upoważnia do pełnej zgody z autorem książki, że „w literaturze katechetycznej nie ma właściwie całościowego i wyczerpującego opracowania poświęconego problematyce programów nauczania religii w okresie międzywojennym, a tym bardziej uwzględniającego proces ich reformowania w latach trzydziestych XX wieku” (Wstęp, s. 19). Prezentowana publikacja jest w swoim charakterze dziełem nowym, którego brakowało do tej pory w polskiej katechetyce. Opracowanie ks. R. Ceglarka, całościowo podejmujące problematykę reformy programowej

nauczania religii w szkołach II Rzeczypospolitej, wypełnia dotychczasową lukę w badaniach katechetycznych.

Ze względu na charakter opracowania głównymi źródłami pracy są materiały archiwalne i drukowane dotyczące programów katechetycznych w omawianym okresie. Ich dopełnieniem są pozostałe programy przygotowane dla wszystkich typów szkół oraz wytyczne dla ich autorów. Prowadząc badania, ks. R. Ceglarek poddał szczegółowej analizie nie tylko projekty wyjściowe ułożone przez stronę kościelną i państwową, ale także wszystkie kolejne projekty, będące wynikiem konsultacji Komisji Szkolnej Episkopatu Polski i Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w trakcie opracowania ich wersji finalnej. Poszukując materiałów źródłowych, dotarł do archiwów państwowych oraz kościelnych wielu polskich diecezji. Dzięki temu w monografii znajdują się materiały dotąd niepublikowane. Świadczy to nie tylko o rzetelności i kompleksowości opracowania, ale także o pasji badawczej autora, za co należy mu się szczególne uznanie.

Rozprawa podzielona jest na pięć rozdziałów. W pierwszym ks. dr hab. R. Ceglarek prezentuje uwarunkowania historyczne reformy szkolnej z 1932 r. oraz jej główne założenia. Autor słusznie przyjął, że podjęty temat domaga się najpierw bliższego przedstawienia organizacji oświaty po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, aby na tym tle ukazać istotne zmiany strukturalne wniesione przez *Ustawę o ustroju szkolnictwa*. Rozdział drugi prezentuje przebieg reformy programowej w szkołach powszechnych w odniesieniu do nauczania religii. Punktem wyjścia jest ukazanie powstania i rozwoju programów nauki religii oraz ich treści przed 1932 r. W ten sposób wyodrębnia zmiany, jakie zaszły pod wpływem *Ustawy o ustroju szkolnictwa*. W dalszej części badacz nakreślił genezę nowego programu nauczania religii dla szkół powszechnych, jego główne założenia i treści nauczania. Benedyktyński wprost wysiłek autora koncentruje się na prześledzeniu procedury dochodzenia do ostatecznej wersji programu, aprobowanej zarówno przez władze oświatowe, forsujące założenia reformy szkolnej, jak i Kościół katolicki, czuwający nad merytoryczną stroną programu oraz jego aspektem wychowawczym. Pozwala to zaobserwować przenikanie elementów reformy do struktur programów religii w szkołach powszechnych, a w konsekwencji ukazać wpływ *Ustawy o ustroju szkolnictwa* na ich ostateczny kształt. Przyjęty w rozdziale drugim kierunek badań wyznacza schemat dla kolejnych rozdziałów pracy i jest przez autora konsekwentnie realizowany. Rozdział trzeci omawia reformę programową nauczania religii w szkołach średnich ogólnokształcących. W rozdziale czwartym analizowana jest reforma programowa w zakładach kształcenia nauczycieli, zaś w ostatnim, piątym – w szkołach zawodowych.

Prezentowana pozycja zawiera także spis treści (w języku polskim i angielskim), wykaz skrótów, wstęp, zakończenie, bibliografię oraz streszczenie w języku angielskim. Zakończenie rozprawy, w pełni respektujące charakter klasycznych monografii teologicznych, posiada formę retrospektywnego spojrzenia na podjęte w pracy analizy. Rezultaty naukowych poszukiwań zostały ujęte w formie syntetycznych wniosków, które poprzez swoją aktualność dają istotne wskazania dla dzisiejszych twórców programów nauczania religii.

ks. Roman Buchta